

Fleyggjarsteinur

Jóhan Hendrik W. Poulsen

Uppi á Skorunum í Kirkjubø, áráka bóndahúsini og forna biskupssetur Føroya, dagar stórir staksteinur, sum eitur *Fleyggjarsteinur*. Í framburðinum hoyrist ikki -r seinast í fyrra navniði, men sum seinni skal verða víst, man gott høpi vera í at stavseta navnið soleiðis. Í hesi smágrein Sverra Dahl vinmanninum til heiðurs, honum, sum hevur grivið fram í dagin so nógv av okkara orðleysu fornsøgu, ikki minst Kirkjubøar søgu, fari eg at vága mær at bera fram onkur hugskot hesum sjáldsama navni til greiningar.

Tá ið brúdleyp ella annað stórvegis hátíðarhald er í Kirkjubø, er siður at fara við flaggi niðan á Skorarnar og draga tað á stong á Fleyggjarsteini, sum stendur 161 metrar yvir sjóvarmála. Hetta hevur verið gjørt alt tað, sum elstu fólk í bygdini huga, men ikki er vitað, nær hesin siður er íkomin. Helst er hann ikki fyrndargamal, tí lítið man hava verið gjørt við at flagga í gamlar dagar í Føroyum, men eg haldi meg tó hava varhugan av, at hann hevur avgamlar røtur. Elsta fólknið í bygdini, Agnes Patursson, fyrr Linnemann, f. 1890 í Keypmannahavn, sigur mær, at tað fyrsta hon veit um, at flaggað hevur verið á Fleyggjarsteini, var tá ið Fríðrikur kongur áttandi vitjaði í Føroyum 1907. Eisini sigur hon, at tann dagin, hon á fyrsta sinni steig fótin á land í Kirkjubø, 7. oktober 1908, var flagg á stong uppi á Fleyggjarsteini at fagna henni. Blaðgrein við heitinum »Jóannes bóndi Patursson fer til gravar«¹ endar Martin Joensen rithøvundur við hesum orðum: »Eitt flagg á hálvari stong dagast uppi á eggini, høgt yvir bygdini.«

Steinurin tykist eisini hava havt annað navn, sum tó valla er upprunaligt. Á elsta kortinum av Føroyum í stóddarmátinum 1:20000,

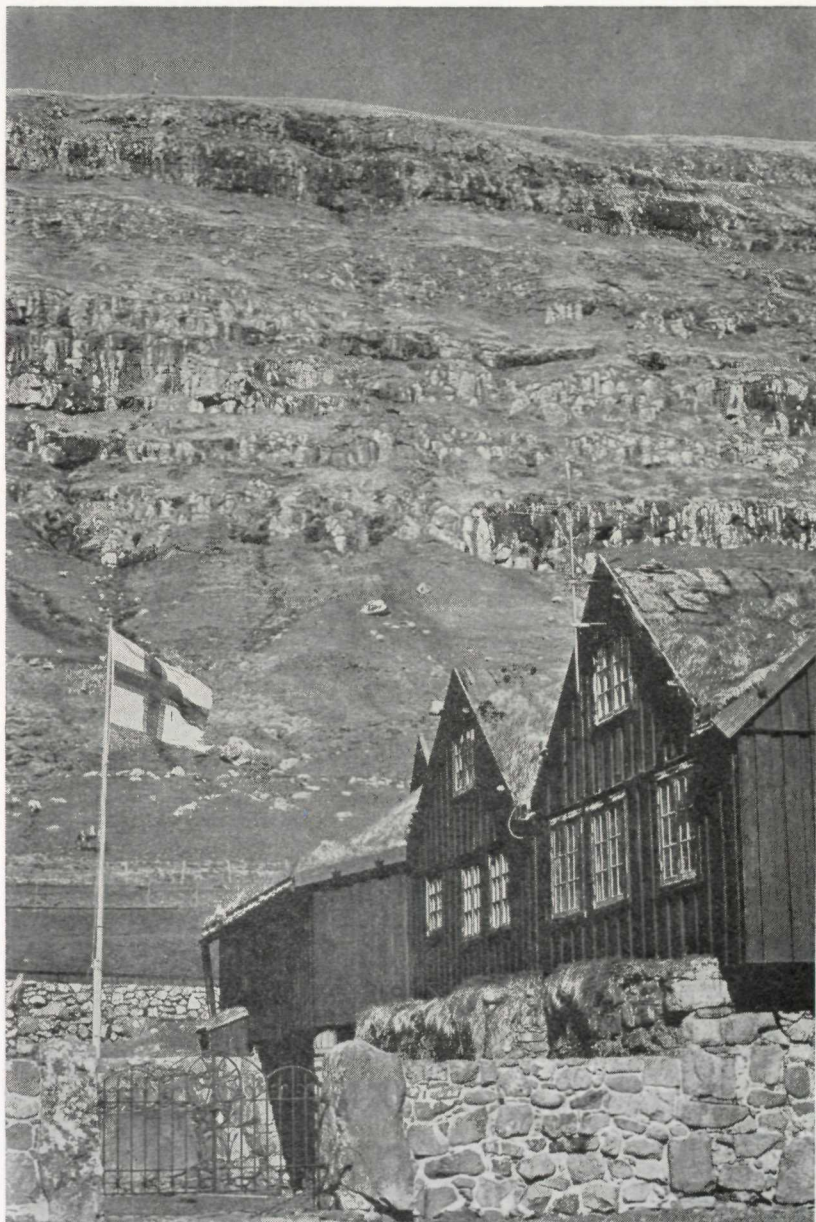
ið er mátað 1895 og teknað 1899, er hann nevndur *Bispasteinur*. Á kortinum í stöðdini 1:100000, útgávuni við donskum og dansk-aðum növnum 1915, stendur hann at eita *Bispesten*. Á kortinum í somu stödd og frá sama ári við føroyskum növnum er navnið aftur *Bispasteinur*, og tað hefur verið á øllum útgávum uttan teirri seinastu, frá 1978. Føroyamálsdeildin á Fróðskaparsetrinum var biðin um at endurskoða növnini, áðrenn hetta kort varð prentað. Deildin mælti til at seta tað algongda og einasta navnið, ið er livandi á manna munni í Kirkjubø, t.e. Fleyggjarsteinur, í staðin fyri tað ókenda navnið *Bispasteinur*, men tá ið til stykkis kom, kom hvørki navnið við!

Nú er at hyggja at elstu skrivaðu heimildunum um hesi növn, sum eg havi funnið, umframt növnini á kortunum. Geodætisk Institut í Keyptmannahavn hefur verið so stórtøkið at lata Fróðskaparsetri Føroya tvítak av elstu staðanavnauppskriftunum í sambandi við uppmáttingina av Føroyum, sum »Generalstaben« gjørdi. Navn okkara er har uppskrivað í 1895 sum *Fleggjastein*, men niðriundir stendur í klombrum (*Biskopstenen*). Á teigi høgrumegin á hesum navnalistum hefur »málkønur« maður roynt at danska føroysku staðanövnini so langt, sum til hefur borið, ofta við heldur margháttligum úrsliti. Eisini roynir hann, til tess at hava nakað á at byggja í danskingarroyndum sínum, at upprunagreina növnini. Navnið *Fleyggjarsteinur* hefur hann roynt at seta í samband við føroysk orð, sum hann kennir. Har stendur: »flýggja (udt. fludja) = flygte; flykkjast (udt. flitjast) flokke sig. Opt<ages> vist bedst i dansk Form, hvis <det> opt<ages>«. Úrslitið av hesi tilráðing er, at navnið »*Fleggjastein*« er útstrikað og somuleiðis klombrini um »*Biskopstenen*«. Men sum nevnt, hefur ikki verið tikið eftir, tá ið kortini vórðu gjørd. Veturin 1914-15 skrivaði Páll Patursson (1894-1967) upp staðanövnini í Kirkjubø fyri ungmannaafelagið *Sólarmagn*. Í savni hansara, sum er í varðveitslu á Fróðskaparsetrinum, stendur sum nr. 97: »*Fleggjasteinur* — eisini nevndur *bispasteinur*.« Páll skrivar søgur og sagnir um fleiri av növnunum, men um hetta skrivar hann einki.

Navnið *Bispasteinur* man ikki vera komið av ongum, tó at tað helst ongantíð hefur verið livandi navn á hesum steini, til tess er sniðið á fyrra navnliði ov ungligt, sbr. staðanövnini *Biskupsstøð* og

Biskupsskeið, bæði í Kirkjubæar sókn. Nú vil so til, at í seðlasavnninum til føroyska orðabók á Fróðskaparsetrinum er lítil sagnarstubb, ið setur henda stein í eitthvørt samband við biskuparnar gomlu. Valdemar Dalsgaard hevur eftir faðir sínum Jóanni Dalsgaard (1895-1980) skrivað hetta á ein seðil í orðasavnninum: »Fleggjasteinur er uppi á Skorunum í Kirkjubø. Gamli bóndi (J.P.) segði, at har setti bispurin merkið hjá sær.« Uppskriftin er ikki tíðarmerkt, men hon man vera frá um 1950. Jóannes Dalsgaard var í búnaðarlæru hjá Jóanni bónda í Kirkjubø um 1910. Eg kenni Jóannes sum minnisgóðan og áltandi søgumann, so ikki ivist eg í, at hetta er, sum han hevur hoyrt tað frá Jóanni bónda. Tað liggur nær við at hugsa, at tað er Jóannes bóndi, sum við hesi søgn í huga, hevur tikið upp siðin at flagga á Fleyggjarsteini. Men fær nakað verið í hesi søgn? Tað ber eyðvitað hvørki til at prógva hana ella mótprógva, men eg haldi meg hava funnið tvinnanda tættir um at halda, ið kunnu gera hana ið hvussu er ikki ótrúliga. Annar er av málsligum slag, hin er samanburður við viðurskifti í Bjørgvin.

Fyrri lið í navnninum Fleyggjarsteinur skilji eg sum hvørsfall í eintali av kvennkynsorði *fleyggj*, eldri *fleyg*, ið er komið av fornorrønnum *flaug* kvk. *Fleyg* og *fleyggj* (í royndum sama orð) eru í føroysku-donsku orðabókini 1. og 2. útg.² merkt sum hvørkikynsorð, sum eisini man vera vanligt um meginpartin av landinum. Hjá J. C. Svabo og Nikolai Mohr³ er *fleyggj* (»Flejgj«) hvørkikynsorð — teir hava einans formin við »skerping«. Merkingin í nevndu orðabókum er 1) 'fuglaveiði (serst. lunda-) við fleygastong' 2) 'árstíðin, tá ið fuglur (serst. lundi) verður veiddur við fleygastong (fleygaður)'. Eykabindið til orðabókina⁴ hevur eitthvørt at leggja afturat við støði mest í seinni innkomnum orðatilfari. Har verður upplýst, at orðið *fleyg(gj)* eisini er uppskrivað sum kvennkynsorð; dømi um hetta eru úr Nólsoy, Skálavík og Húsavík; Jakob Jakobsen hevur eisini skrivað upp hetta dømi, helst í Vágum: »mitt í fleyggini«. Úr Skálavík og Nólsoy fáa vit eisini eina merking afturat: 'fuglur (serst. lundi), ið flýgur í ring, fuglaringur, flog', t.d. »tað er góður byrur í dag, tað sæst á fleygini« (Nólsoy); »sit mær ikki í fleyg(g)-ini«, »fleyg(g)in fellur frá, t.e. tað heldur upp at flúgva« (Skálavík). Úr Húsavík er orðið *fleyggj* kvk. í fluttari merking, skemtandi ella

*Fleyggjarsteinur við flaggi á stong sæst ovast á röðini 2 sm frá vinstra bredda.
Mynd: Kalmar og Alan.*

niðrandi, um flokk av fólki: »Hygga fleyggín, har kemur.« Fleiri onnur dømi kundu verið nevnd, eisini um onnur merkingartilbrigdi av orðinum *fleyg(gj)* kvk., men hetta er nóg mikið til at sýna, at í nýfðroyskum er orðið varðveitt í tí kyni, tað hevði í forn máli. At tað í eldri tíð hevur verið kvennkynsorð víðari um í Føroyum, sýna øll tey samansettu orðini við fyrri liði *fleyga-* (t.d. *fleygafuglur*, *-sessur*, *-stong*), eldri *fleygar-*; *-r* í endingini í fyrri liði er horvið við ljóðlíking við hjáljóð fyrst í seinna orðliði. At einki *-r* er í orðinum *fleygaett* er at skilja sum samsvar við orðformar av nevnda slag. Upprunaligt *-r* er í staðarnavninum *Fleygarhálsur* í Skúvoyarbjørgum.

Mong eru staðanøvnini við *fleyg* í fyrri liði, t.d. *Fleygabergstangi* (Koltri), *Fleygaknæ* (Skúvoy), *Fleygarók* (Viðareiði, Skúvoy), *Fleygatindur* (Vestmanna), *Fleygatorvan* (Miðvági), og er tað eyðsæð, at tey hava øll uppruna í *fleyg* í merkingini 'fuglaveiði (serst. lunda-) við fleygastong'. Tað er ikki bert formliga (»skerping«), at navnið *Fleggjarsteinur* líkist frá hesum nøvnum, tí har sum steinin stendur á Skorunum í Kirkjubø er óhugsandi, at fuglur hevur verið fleygaður. Einasti fuglur, ið har flýgur á leið, er havhestur, og ikki er meir enn mansaldur, síðan hann kom at eiga í Skorunum yvir bygdini.⁵

Vit verða at leita aðrastaðni eftir upprunanum at hesum staðarnavn. Fornorrøna orðið *flaug* kvk. hevði hesar merkingar 1) 'flog, flúgvíng' 2) 'lítið flagg, vimpil, á skipsmastur' 3) sernavn á ørv (í »þulu«).⁶ Í 1. merking finna vit upprunan at føroyska orðinum *fleyg(gj)*. Tað er í 2. merking, at eg haldi meg hava funnið ein tótt at lesa meg eftir til at finna høpi í tí navni, her er til umrøðu. *Flaug*⁷ var merki ella smáflagg, ið hekk í mastrartoppi ella á stong frammi ella afturi við stavn til at vísa, hvussu ættin var; *veðrviti* var hetta eisini nevnt. Seinni verður tað síður at hava tílík merki av metali, ofta vakurt skrydd, eitt nú í hanaskapi, á stong á borgar- og kirkjutornum. Sama orð sum *flaug*, danskt *fløj*, norskt *fløy*, verður nýtt um tílík merki, eisini *vindfløj*, *-fløy*.⁸ Tey, sum hava hanamynd, verða nevnd *vejrhane*, fø. *veðurhani*, sum nú man vera vanligu navnið á øllum tílíkum »veðurvítum« á kirkjutornum, sama hvat skapið er. Hetta man verða ungt fyrbrigdi her á landi. Her skal

verða lagt afturat, at vanligt er eisini at kalla smáar vindmylnur úr víði, havdar til spæls, veðurhanar.

Í Noregi eru dømi um, at »veðurvitar« hava verið havdir á fjøllum, so at teir kundu síggjast víða. Í Bjørgvin er fjall, ið eitur *Fløyfjellet*, stutt nevnt *Fløyen*. Um upprunan at hesum navni verður sagt í norskari staðanavnaorðabók: »Har namn etter ei (nu nedreven) *fløy* 'vindfløy, verhane', som har stått der i fleire hundre år.«⁹ Høvundurin at hesum orðum, Oddvar Nes, fyrstiamaunuensis, Bjørgvin, skrivar í brævi dags. 8.12.1980 sum svar til fyrispurning frá mær:

De spør om namnet *Fløyfjellet* (i Bergen) og om litteraturtilvisning til det. Dette er vedlagt.

Når det gjeld (vind)fløyer andre stader i Noreg, er eg ikkje viss på om det var særleg vanleg, men eg har funne følgjande namn på trykk (utan at eg kjenner det reale grunnlaget for namna):

Fløyfjellet (Vest-Agder, Sør-Audnedal herad, NLF 10:2.357), *Fløyhaugen* Rogaland, Avaldsnes hd, NLF 11:2.316), *Fløyfjell* (Hordaland, Hosanger hd, NLF 12:2.521), *Fløyruusten* (Hordaland, Bruvik hd, NLF 12:2.521), *Fløya* (Nordland, Steigen hd, NLF 18:4.339), *Fløyfjellet* (Nordland, Hamarøy hd, NLF 18:4.378), *Fløyfjellet* (Nordland, Vågan hd, NLF 18:4.533).

— Elles kjenner eg *Fløya* frå Tromsø. Rimeligvis er det her delvis oppkalling etter *Fløyfjellet* (lokalform: *Fløyen*) i Bergen.

Hann vísir mær á forvittisliga frágreiðing um *Fløyfjellet* í Bjørgvin,¹⁰ sum eg loyvi mær at endurgeva her í heild:

Fløifjellet har navn af den fløistang eller veirhane, som gjennem aarhunderer har svinget her oppe og viser vinden. Den er en ikke daarlig veirprofet; thi det ved enhver, at naar fløien peger mod syd for sydlig og sydvestlig vind, saa vil regnet vare ved, men hvis den omsider peger mod nord, saa er der godt haab om opklarende veir.

Fløien nævnes allerede i *Absalon Pedersens* dagbog i et udbrud, hvor han klager over usædelighed og mord; der omtales det fjeld, som fløien staar paa.

Allerede *Edwardsen*, og efter ham *Holberg*, fortæller om fløien: «De tyske udi Svensgaard,» siger Edwardsen, «har af Arilds tid været forpligtede at holde den vedlige, og inden 24 timers forløb under stor straf pligtskyldige at igjen opsætte den, naar den enten af storm og uveir blev nedslagen eller af alder og forraadnelse nedfaldt, og det for denne aarsags skyld, at de for længe siden udi denne gaard havde udi en af deres spil røget et menneske ihjel. Aar 1669 in majo lod kommandanten Cicignon den forbedre med en liden skandse af sten omkring, og efterdi den ikke vel kunde sees udi den yderste ende af byen mod Nord-

nes og paa fjorden formedelst et høiere bjerg bagenfor samme, som med sin skygge skjulte den, haver han endnu ladet sætte ligesaadan en paa det høiere bjerg og derhos 12 skandsekurve, desligeste noget bedre ned fire skandsekurve, som giver en sær anseelse for dennem, som komme seilendes ind ad byen.»

Corfitz Braem omtaler 1673-74 fløien og de af oberst Cicignon opførte skandser og siger om disse: «men til ingen nytte.»

Ogsaa borgermester *Claus Fasting* omtaler fløien i sin «Bergens beskrivelse.»

I 1733 var, efter *Hildebrand Meyer*, fløien faldt ned paa grund af ælde og storm; men da kong Kristian VI og dronning Sofie Magdalene i dette aar ventedes til Bergen, blev en ny fløi sat op paa en privatmands bekostning.

I 1760 blev fløien atter ødelagt, da natten mellem 1ste og 2den oktober «torden slog udi tverstokken af fløien ret ved naglehullet, hvor den vendte sig, saa at der endog kom ild udi toppen af stagen, hvoraf dog ikke blev brændt mere end omtrent en alens længde, da det øvrige af stagen blev staaende tilbage».

I juni 1761 blev en ny fløi reist, bekostet af byen. Fra denne tid af har kommunen overtaget vedligeholdelsen.

I 1817 maatte fløien igjen erstattes med en ny, der bestod af et «stort mastetræ med en bevægelig tverbjelke.» «Faa reisende,» siger *Sagen* og *Foss* i 1824, «besøger Bergen uden at skjære deres navn i den. Den nye fløi er allerede ganske oversaaet med udskaarne navne, ja i selve klippen findes navne indhugne.»

Allerede i 1841 blev det nødvendigt at anskaffe en ny fløi. Men for at faa en, der bedre kunde trodse tidens tand end de tidligere fløie af træ, blev denne gang stangen gjort af jern og blot tverstokken af træ, hvorved man fik en standhaftigere veirhane.

Byen har en anden «veirhane», Sandviksfløien, som dog ikke er saa gammel og berømt som dens kollega paa Fløifjeldet, idet den blev reist paa Sandviksfjeldet omkring 1835; da den var bleven affældig, samledes bidrag til en ny fløi, der blev sat op 29de september 1879.

Aftur at Fleyggjarsteini. Málsliga er einki, sum mælir ímóti, at *fleyggj* í navni okkara og *fløy* í *Fløyfjellet* eru av einum og sama stovni runnin. Søgnin um, at biskupurin setti merki sítt á Fleyggjarsteini kundi víst tann vegin, at steinurin hefur fingið navn av »*flaug*,« ið har hefur staðið. Eisini tað unga navnið *Bispasteinur* vísir á eitt-hvørt samband við biskup ella biskupar. Eg giti, at navnið er komið av tí, at har hefur staðið »veðurviti« ella »veðurhani«, ið itið man hava *fleyg(gj)* á eldri føroyskum máli, merki av einumhvørjum slag, ið hefur víst ættina, eins og »fløyen« á Fløyfjellet í Bjørgvin og helst aðrastaðni við á fjøllum og hæddum í Noregi. Onkur kann halda, at tørvur mátti ikki verið á tílkum í Føroyum, har sum lætt

er at meta um ættina við at hyggja upp á luftina. Tað er tó mangan so klárviðrað, at einki rák sæst á luftini, og í Kirkjubø er so háttað á eysturættum, at hann kastar rangt, so niðri í bygdini er ofta illa metandi um ættina, men uppi á Skorunum, har sum Fleyggjarsteinur stendur, er javnari vindur. Men tað, sum meira munar, man vera tað, sum siður er, tað, ið kent er aðrastaðni. Soleiðis eru »veðurhanar« nú á flestum kirkjuspírum her í Føroyum, ein siður komin uttaneftir, uttan at tørvurin man vera so stórus á tílkum. Í »biskupa-tíðini« var lívligt samband við Bjørgvin; har vóru føroyingar heimakunnigir, og haðan komu mangir av klerkunum, ið høvdu sæti í Kirkjubø, og teir mundu vera tíðir gestir í Bjørgvin. Einki løgið skuldi verið í tí, at teir vildu hava »flaug« uppi á Skorunum beint yvir biskupsgarðinum, tí teir vóru vanir at hava veðurvitan á tí fjalli, sum nú eitur Fløyfjellet í Bjørgvin, sær dagliga fyri eygum. Minni um hetta man sum nevnt ana í søgnini um merkið, ið biskupur setti á Fleyggjarsteini. Søgnina hava vit frá Jóanni bónda. Ætlandi er hann fyrstur í nýggjari tíð at seta merki á Fleyggjarsteini. Hugskotið man hann hava fingið úr søgnini. Fortíð og nútíð mótast í hesum vakra siði á hátíðarligan og hugvekjandi hátt.

BÓKMENTIR

1. Føroya sosial-demokratatur 1946, nr. 31. Endurpr. í Varðanum 25, 116. Tórsh. 1946.
2. M. A. Jacobsen og Chr. Matra: *Føroysk-donsk orðabók*. Tórsh. 1927-28.
3. M. A. Jacobsen og Chr. Matras: *Føroysk-donsk orðabók*. 2. útg. Tórsh. 1961.
4. M. A. Jacobsen og Chr. Matras: *Føroysk-donsk orðabók*. Eykabind. Tórsh. 1974.
5. Sverre Patursson: *Nátin*. Varðin 23, 17. Tórsh. 1944. Endurpr. í »Fram við Sugguni«. Tórsh. 1971.
6. Leiv Heggstad o.a.: *Norrøn ordbok*. 3. utg. Oslo 1975.
7. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder XI*, 549. Kbh. 1966.
8. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder XX*, 91. Kbh. 1976.
9. Jørn Sandnes og Ola Stemschaug: *Norsk stadnamleksikon*. Oslo 1976.
10. Amund Hellland (útg.): *Norges land og folk*. XIII Bergen, 80. Kristiania 1916.

SUMMARY

This article seeks to interpret the place name *Fleyggjarsteinur*, the name given to a large boulder standing on the edge of the steep mountainside above the farm, previously the seat of the bishop, at Kirkjubøur in the Faroe Islands. It is customary to fly a flag at this stone in connection with weddings and other solemn occasions. This is probably a fairly recent custom which may well have been inspired by a legend according to which the bishop was supposed to have his »merki« at this spot.

On the basis of the first component of the name, which may stem from ON *flaug* (»weather vane«) and the fact that at *Fløyfjellet* at Bergen in Norway we have a name originating from a weather vane which stood at the top of the mountain for many centuries, it is suggested that *Fleyggjarsteinur* might have acquired its name from a weather vane which once stood there in the Middle Ages.